УДК 8.81

Гайденко Ю. О.,
викладач кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ВИРАЖАЛЬНІ ЗАСОБИ СИНТАКСИСУ, ЩО БАЗУЮТЬСЯ НА РЕДУКЦІЇ ВИХІДНОЇ МОДЕЛІ, У РОМАНАХ ШАРЛОТТИ БІНҐХЕМ

Анотація. Статтю присвячено опису виражальних засобів синтаксису, що базуються на редукції вихідної моделі, та репрезентації у романах Шарлотти Бінґхем. Здійснено типологізацію означених виражальних засобів синтаксису, схарактеризовано стилістичні функції та відсоткове співвідношення у романах Шарлотти Бінґхем.

Ключові слова: виражальний засіб синтаксису, редукція вихідної моделі, апозіопезис, еліпсис, парцеляція, номінативні речення, конструкція апокойну.

Постановка проблеми. Засобами формування загальної стилістичної виразності художнього тексту є не лише фонетичні, морфологічні, лексичні, семасіологічні, але й синтаксичні засоби, стилістичне забарвлення яких виникає у певних комунікативних ситуаціях. Виразність синтаксичного простору художнього тексту спирається на чергування в його межах стилістично маркованих та нейтральних конструкцій, які, взаємодіючи, стоять на різних осях бінарної опозиції та створюють загальну стилістичну значущість у межах синтаксису.

Виражальні засоби синтаксису – це стилістично марковані варіанти стилістично нейтральних синтагм, котрі набули виразності через певні синтаксичні трансформації. Одними з найпродуктивніших засобів підвищення стилістичної виразності у межах художнього тексту є конструкції, що базуються на редукції вихідної моделі. Вони зумовлюються інтенцією автора щодо прагматичного впливу на читача, допомагаючи встановити необхідні комунікативні акценти у сукупному лексико-синтаксичному полотні художнього тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема визначення виражальних засобів синтаксису, що базуються на редукції вихідної моделі, та різновидів здобула теоретичне обґрунтування у роботах багатьох мовознавців, зокрема М.П. Брандес [1], О.П. Воробйової [7], Ю.В. Ваннікова [2], В.Г. Гака [3], Г.М. Гумовської [4], В.А. Кухаренко [5], Н.І. Лихошерст [7], О.М. Мороховського [7], Ю.М. Скребнєва [6], З.В. Тимошенко [7], Н.К. Філонової [8], Н.М. Чернушенко [9] та ін. Незважаючи на наявність лінгвістичних досліджень, присвячених цим виражальним засобам, репрезентація у романах англійськомовної авторки-сучасниці Шарлотти Бінґхем, досі не вивчались ні вітчизняними, ні зарубіжними мовознавцями, що зумовлює **актуальність статті.**

Мета статті – розглянути виражальні засоби синтаксису, що базуються на редукції вихідної моделі, здійснити типологізацію та схарактеризувати стилістичні функції у романах Шарлотти Бінґхем.

Матеріалом дослідження слугували 6 042 виражальні засоби синтаксису, що базуються на редукції вихідної моделі, дібрані методом суцільної вибірки з 10 романів Шарлотти Бінґхем („In Sunshine or in Shadow" (1991), „Stardust" (1993), „Change of Heart" (1994), „Grand Affair" (1997), „The Kissing Garden" (1999), „Distant Music" (2002), „Magic Hour" (2005), „Out of the Blue" (2006), „The White Marriage" (2007), „The Daisy Club" (2009)).

Виклад основного матеріалу. *Виражальні засоби синтаксису, що базуються на редукції вихідної моделі* – це синтаксичні конструкції, які ґрунтуються на пропуску логічно необхідних елементів висловлювання, що може надавати йому різні стилістичні ефекти. Застосувавши класифікацію В.А. Кухаренко, до означених виражальних засобів синтаксису відносимо апозіопезис, еліпсис, номінативні речення, парцеляцію та конструкцію апокойну [5, с. 44]. Відсоткове співвідношення у романах Шарлотти Бінґхем зображено на рис. 1.

Рис. 1. Відсоткове співвідношення виражальних засобів синтаксису, що базуються на редукції вихідної моделі, у романах Шарлотти Бінґхем (загальна кількість одиниць – 6 042, 100%)

Апозіопезис (18,8%) – це раптовий обрив думки в середині висловлювання або недоговорення її до кінця, спричинені різноманітними обставинами та ситуативною зумовленістю – вагання, охоплення почуттями тощо [1, с. 100–101]. Звідси конструктивною є думка, згідно з якою апозіопезис, який пунктуаційно оформлюється тире або трьома крапками, відображає емоційний і / або психологічний стан мовця [5, с. 44].

Апозіопезис використовується Шарлоттою Бінґхем для максимально реалістичного відтворення природного мовлення персонажів, насамперед діалогічного, та для імітації комуніка-

тивних ситуацій, де обрив мовлення спричинено різними факторами, серед яких:

– невпевненість чи припущення мовця: *'Do you mind telling me the title of the opera?' – 'La Ter–' Alexandra hesitated. 'La Ter-Ter-Traviata.'* [12, с. 306];

– схвильованість мовця: *'Louisa?' Constance said in concern. 'What on earth ...'* [14, с. 258];

– зміна думки мовця: *'Tell the bell boy– No, wait.' She took one of her own cards and scribbled on the back. 'Give him this.'* [12, с. 295];

– обережність вираження думки або пошук відповідного слова: *'My father is in the sitting room, Mr–' Sunny stopped, realising that if she was going to continue to insist on marrying this [...] man, it would sound really very odd to address him so formally as 'Mr Wyndham', so she quickly changed it to 'Gray' for the first time and they both smiled [...].* [15, с. 126];

– обрив мовлення з метою натяку: *'May I know who you are, sir?' [...] – 'Yes, of course, I am–' and coughing and indicating his black tie he murmured – 'I am sure you appreciate, sir, that we had to call for certain small items.' He lowered his eyes pointing an elegant hand to Arietta's one shabby suitcase.* [15, с. 250];

– переривання реплікою іншого мовця: *'It just seems odd if I may say so,' the casting director said, 'for a girl with your rather exceptional looks –' – 'I am married,' Elizabeth interrupted with a sweet smile.* [13, с. 14];

– переривання репліки-спогаду іншого мовця через заглиблення у власні роздуми, ведення внутрішнього діалогу: *Sunny bent to her work, listening, always listening. For obvious reasons the talk had become a great deal more interesting to her, moving on from lactation to proper gossip, to innuendo and rumour. 'Madame Fortescue, she–' No one in the room would know that Sunny knew Madame Fortescue, and of course she would be the last to tell them [...].* [15, с. 404];

– переривання реплік мовця через недочування сказаного: *But as her parents were getting dressed, snatches of their conversation floated down to where Fleur was sitting [...]. The next fragment she caught was her father, wondering whether we're ... thing for Fleur. Entrusting her ... of hands? ... abroad somewhere* [10, с. 264].

При цьому в романах Шарлотти Бінгхем спостерігаються комунікативні ситуації, у яких апозіопезис виражається не пунктуаційно, а словесно, зокрема авторськими примітками: *'He's mad of course. Quite, quite mad.' There was another pause. '[...] Needs his brains examined.' There was another pause. 'That's another thing. He says not that you have the making of a star, but that you are one! Just like that. He thinks you're a star.' Dottie paused again. 'A star. You!' Yet another pause. 'Well, we'll see if he comes through, but all in all, if he does, you're on your way, young lady, and about time too, if you ask me.'* [11, с. 52].

Еліпсис (40,7%) **–** це пропуск логічно необхідних елементів речення, значення яких легко відновлюється з контексту [7, с. 139]. Якщо під час апозіопезису опускатися можуть будь-які частини речення незалежно від інформаційної цінності, то за еліпсису зі структури речення виключаються менш важливі елементи [1, с. 101]. Звідси опущені члени характеризуються насамперед граматичною та структурною, а не інформативною релевантністю. Ознаками еліптичних речень є компактність та збільшення семантичного навантаження на експліцитно виражені компоненти.

У романах Шарлотти Бінгхем еліптичні речення використовуються для реалістичного відтворення невимушеної або збудженої розмови персонажів (діалогічної чи полілогічної), виконуючи не лише експресивну, але й функційно-стильову функції. При цьому декодування опущеного члена речення, невираженого експліцитно, відбувається на основі апперцепційної бази читача, його знань про унормовані моделі еліптичних речень розмовного типу, поява яких зумовлюється ситуативною природою щоденного спілкування: *'We have to bite on the bullet and let our Alexandra go and visit her Millington relatives, or it will be the worse for us. Can't honestly see much harm in it myself.'* [12, с. 72].

Поширеним у романах авторки є пропуск деяких прийменників у синтаксично подібних структурах, зокрема прийменника ***with:*** *Only Joseph was there, smoking a tipless cigarette, a dull look to his already mature gaze [...].* [11, с. 69]; *Even Oscar [...] sat wide-eyed and breathless, an unlit Lucky Strike in the corner of his mouth [...].* [13, с. 74], а також прийменника ***that:*** *In fact, now he came to think of it, he had once seen Charley ruffling his mother's hair, and he had not liked it one bit.* [11, с. 71]; *She hated being alone, and now she was married, she hated it more than ever* [13, с. 18].

Номінативними (16%) є одноядерні речення, основою яких є єдиний ядерний компонент, виражений іменником. Семантичну основу складає позначення певної реалії навколишньої об'єктивної дійсності та її буття; взаємозв'язок позначуваного з іншими реаліями, що має менше значення в корпусі номінативних речень, оформлюється за допомогою атрибутивної групи слів. Лаконізм цих синтаксичних структур безпосередньо апелює до уяви адресата, тому в художній літературі номінативні речення, зокрема однокомпонентні (поширені), часто використовуються під час опису-введення в обстановку дії [6, с. 82].

Частка вживання номінативних речень у романах Шарлотти Бінгхем не є значною. Їх представлено невеликою кількістю розповідних: *I feel inside me – inside I feel as if I'm someone else. A stranger. An outsider.* [14, с. 47], насамперед розповідними еліптичними: *'When?' – 'Next Tuesday.'* [15, с. 96], запитальними: *'Madame?Madame?'* [11, с. 398] чи окличними: *'Attics!'*[13, с. 390] реченнями, а також транспозиційними структурами, створеними за моделлю «запитальне речення → розповідне» чи «запитальне речення → окличне»: *'God, what a nightmare.'* [11, с. 566], *'What a pity!'* [10, с. 97].

Із точки зору мовознавчої позиції категорії форми зустрічається незначна частка таких номінативних речень, як:

– однокомпонентні: *Nonsense!* [11, с. 328];

– однокомпонентні, поширені за рахунок включення модифікуючих елементів: *The poor woman.* [10, с. 163];

– багатокомпонентні з координативним та аппозитивним зв'язком: *Mrs Dilke Fortescue, and one of her regular escorts – Mr Gray Wyndham* [15, с. 146].

Стилістична значущість номінативних речень у художньому просторі романів Шарлотти Бінгхем полягає у створенні у свідомості читача щодо ізольованого уявлення про предмет без акцентуації уваги на його взаємозв'язку та взаємодії з іншими предметами: *If she had not known it would be such a dreadful thing to do, Ottilie would have burst into tears there and then. A party. People of her own age. Music. Dresses. Laughter* [11, с. 130].

Парцеляція (23,6%) – це навмисне розчленування єдиної синтаксичної структури речення на дві або більше інтонаційно ізольовані частини, відокремлені одна від одної паузою, а на

письмі – крапкою [7, с. 158]. Парцельована конструкція реалізується моделлю «базова частина речення + парцелят», де перший складник структурно є домінантною частиною речення, а друга – структурно залежною, займаючи постпозицію. Ізольовані у такий спосіб пунктуаційно (й інтонаційно) оформлені члени висловлювання привертають увагу і набувають більшого семантичного навантаження, тому Ю.В. Ванніков визначає парцеляцію як засіб актуалізації речення [2, с. 71]. Дослідники зосереджують увагу на відносній семантичній спайності парцелятів, що зумовлюється семантичною структурою і залежним синтаксичним статусом [7, с. 158–159; 9, с. 129]. Так, у низці парцелятів значення кожного наступного залежить від попереднього. «Завдяки розчленуванню синтаксичного утворення, побудованого за формулою речення, стають можливими варіювання різних лексико-семантичних відтінків значень, що виникають унаслідок образно-естетичної конкретизації й індивідуалізації змістових відрізків» [9, с. 129], що ілюструють фрагменти романів Шарлотти Бінгхем: *'There's absolutely nothing wrong with poor Sebastian. No-one could be sweeter. And kinder. Or more thoughtful.'* [13, с. 15].

Ураховуючи семантично-синтаксичну залежність парцелята від базової частини, аналіз структури, семантики, функцій парцельованих конструкцій не є можливим без установлення синтагматичних та парадигматичних зв'язків у структурі тексту, а також позамовних факторів структурної і комунікативної організації тексту: прагматичних, соціокультурних, психологічних. Прагматичну зорієнтованість парцеляції визнає Н.К. Філонова, яка стверджує, що поділ речення на структурно-семантичні ізольовані сегменти залежить від комунікативного завдання, прагматичних установок адресанта мовлення [8, с. 45]; парцеляція є дієвим прагматичним явищем, за допомогою якого реалізуються іллокутивні наміри мовця. Згідно з В.Г. Гаком, парцельовані конструкції здатні «долати жорстку схему речення і узгоджувати синтаксичну структуру з комунікативним завданням висловлювання», тому парцеляція розглядається ним як проміжна форма між реченням і надфразною єдністю, яка виражає рему висловлювання, підсумовує думку й уточнює сказане [3]. Звідси у мовознавчій літературі парцеляцію пов'язують із виконанням конкретних стилістичних функцій, що засвідчується романами Шарлотти Бінгхем, у яких парцеляція вживається для:

– змалювання обстановки, умов, деталей подій, що описуються: *'When George and I became such friends in the army, whenever we were alone somewhere […] George would read your letters. Out loud. Only to me,' […].* [14, с. 393];

– відображення природного діалогічного мовлення персонажів або емоційно-психічного стану: *'I repeat! And I do so for all here to hear! You are a disgrace to your king and country, sir! And the Victoria Cross! You should be tried for treason!'* [14, с. 222].

Редукцію синтаксичної структури також демонструє ***конструкція апокойну*** (0,9%), яка, згідно з В.А. Кухаренко, полягає в опущенні з'єднувального слова, вираженого займенником чи прислівником, що призводить до об'єднання головного і залежного речень; звідси додаток або предикативний член першого (головного) речення виконує функцію підмета у другому (підлеглому) реченні [5, с. 44]. У нашому дослідженні конструкція апокойну визначається як об'єднання двох речень в одне, у якому одне й те ж слово одночасно виконує дві або більше функцій [4, с. 130]. У романах Шарлотти Бінгхем ця синтаксична конструкція використовується у діалогічному мовленні персонажів задля відображення розмовного стилю мовлення, кваліфікуючи комунікативні ситуації різних типів як невимушені: *'I say, Thomas old boy, has a great-uncle turned up his toes and left you his fortune?'* [11, с. 246].

Висновки. У досліджуваних романах Шарлотти Бінгхем виражальні засоби синтаксису, що базуються на редукції вихідної моделі, представлено передусім еліпсисом (40,7%), парцеляцією (23,6%), рідше апозіопезисом (18,8%), номінативними реченнями (16%), а конструкція апокойну є найменш репрезентативною (0,9%). Здебільшого вони використовуються письменницею для реалістичного відтворення природного мовлення, відображення емоційно-психічного стану персонажів, образно-естетичної конкретизації й індивідуалізації змістових відрізків, виступаючи продуктивними інструментами підвищення стилістичної значущості означених романів.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні виражальних засобів синтаксису, що базуються на редукції вихідної моделі, в текстах інших англійськомовних авторів у межах жанру роману, а також інших жанрів художньої прози не тільки англійськомовних авторів, але й письменників усього германського ареалу.

Література:

1. Брандес М.П. Стилистика немецкого языка. Москва: Высшая школа, 1983. 271 с.
2. Ванников Ю.В. Синтаксис речи и синтаксические особенности русской речи. Изд.стереотип. Москва: «Либроком». 2016. 296 с.
3. Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка. Москва: Добросвет, 2000. 832 с. URL: http://padaread.com/?book=39422 (дата звернення: 17.01.2018).
4. Гумовская Г.Н. Гармоническая организация художественного произведения: монография. Москва: МПГУ, 2015. 170 с.
5. Кухаренко В.А. Практикум по стилистике английского языка. Москва: Флинта: Наука, 2009. 184 с.
6. Скребнев Ю. М. Основы стилистики английского языка. 2-е. изд., испр.; на англ. яз. Москва: Астрель, 2003. 221 с.
7. Мороховский А.Н., Воробьёва О.П. Лихошерст Н.И., Тимошенко З.В. Стилистика английского языка. Киев: Головное издательство издательского объединения: «Вища школа», 1984. 241 с.
8. Филонова Н.К. Парцелляция полипредикативных высказываний в современном английском языке: дис. … канд. филол. наук. Л., 1982. 189 с.
9. Чернушенко Н.М. Парцеляція як засіб експресивного синтаксису української художньої літератури другої половини XX століття. *Лінгвістичні дослідження: Зб. Наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди.* 2013. Вип. 35. С. 128–135.
10. Bingham C. Change of Heart. London: Bantam Books, 1994. 469 p.
11. Bingham C. Distant Music. London: Bantam Books, 2002. 576 p.
12. Bingham C. Magic Hour. London: Bantam Books, 2005. 416 p.
13. Bingham C. Stardust. London: Bantam Books, 1993. 576 p.
14. Bingham C. The Kissing Garden. London: Bantam Books, 1999. 624 p.
15. Bingham C. The White Marriage. London: Bantam Books, 2007. 480 p.

Гайденко Ю. А Выразительные средства синтаксиса, основанные на редукции исходной модели, в романах Шарлотты Бинґхем

Аннотация. Статья посвящена описанию выразительных средств синтаксиса, основанных на редукции исходной модели, их репрезентации в романах Шарлотты Бинґхем. Осуществлена типологизация указанных выразительных средств синтаксиса, охарактеризованы их стилистические функции и процентное соотношение в романах Шарлотты Бинґхем.

Ключевые слова: выразительное средство синтаксиса, редукция исходной модели, апозиопезис, эллипсис, парцелляция, номинативные предложения, конструкция апокойну.

Gaidenko I. Syntactic expressive means based on the reduction of the sentence model and their representation in Charlotte Bingham's novels

Summary. The article has been devoted to the description of syntactic expressive means based on the reduction of the sentence model and their representation in Charlotte Bingham's novels. The above mentioned syntactic expressive means have been classified, their stylistic functions and percentage ratio in Charlotte Bingham's novels have been characterized.

Key words: syntactic expressive means, reduction of the sentence model, aposiopesis, ellipsis, parceling, nominative sentences, apo koinou construction.